

Łepicka, Marta

Dzieje Ostrołęckiej Ochotniczej Straży Pożarnej w latach 1881-1914 : wybrane zagadnienia

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 24, 75-84

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

DZIEJE OSTROŁĘCKIEJ OCHOTNICZEJ STRAŻY POŻARNEJ W LATACH 1881–1914 – WYBRANE ZAGADNIENIA

THE HISTORY OF OSTROLEKA'S VOLUNTARY FIRE BRIGADE IN THE GIVEN PERIOD 1881–1914 – SELECTED ISSUES

Ochotnicza Straż Pożarna jest obecnie najstarszą, bo liczącą 129 lat i tym samym jedną z nielicznych społecznie działających organizacji w mieście. Niestety, do chwili obecnej brak jest monografii, która by w pełni ukazała historię oraz działalność owej jednostki. Istnieją prace nad tym tematem, jednakże tylko w formie okolicznościowych jednodniówek, co w znacznej mierze ograniczało autorów w szerszym rozwinięciu tematu. Celem artykułu jest zatem poszerzenie istniejących materiałów, dotarcie do ich źródeł oraz ukazanie niepublikowanych dotychczas faktów z działalności strażackiej orkiestry. Niniejsza publikacja oparta została na analizie tekstów źródłowych i jest częścią szerszego opracowania dotyczącego dziejów Ochotniczych Straży Pożarnych na Mazowszu północno-wschodnim.

Pożary i ochrona przeciwpożarowa w Ostrołęce do momentu powstania Ochotniczej Straży Ogniowej

Pierwszy udokumentowany pożar miasta miał miejsce w 1563 roku¹; spłonął wtedy ratusz, kościół oraz wszystkie 334 domy zamieszkane przez ok. 2000 mieszkańców, ocalał natomiast most oraz dwór dzierżawcy starostwa. Po tej tragedii król zwolnił mieszczan od płacenia podatków na lat osiem. Poszkodowa-

* mgr, Ostrołęckie Towarzystwo Naukowe im. Adama Chętnika

¹ A. Waławender, *Kronika klęsk elementarnych w Polsce i krajach sąsiednich w latach 1450–1586*, t. II: *Zniszczenia wojenne i pożary*, Lwów 1935, s. 329.

nym rzemieślnikom przysła z pomocą założona przez ks. Wawrzyńca Białobrzezkiego fundacja taniego kredytu².

Kolejne pożogi odnotowano w latach 1569 oraz 1602, kiedy spłonął kościół farny p.w. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny i św. Mikołaja³, a wraz z nim akta parafialne.

Pierwsze wzmianki o sprzęcie przeciwpożarowym pochodzą dopiero z 1792 roku; dzięki ożywieniu gospodarczemu i rozwojowi miasta Ostrołęka posiadała wówczas: 6 dużych bosaków umieszczonych na ratuszu, 12 małych w ulicach, wodę zaś czerpano z 4 studzien w ulicach i 8 w podwórzach w różnych częściach miasta. W tym okresie magistrat miasta wynajmował stróża, który miał za zadanie pilnować porządku i informować o zagrożeniu pożarowym, uderzając w specjalnie zamontowaną kołatkę. Nie uchroniło to jednak mieszkańców przed kolejnymi pożogami, w 1811 roku i 9 lutego 1817 roku⁴.

W sprawie ochrony przeciwpożarowej miast w Królestwie Polskim obowiązywał wówczas przepis z roku 1816, na mocy którego każdy właściciel domostwa winien stawić się do pożaru z niezbędnymi narzędziami statutowymi, a uchylający się od tego obowiązku podlegać mieli karze. Prawa te były respektowane, ale z mizernym skutkiem. Ponadto ciasne uliczki, brak odpowiedniego wykszolenia, słabe wyposażenie w odpowiedni sprzęt (często tylko w drewniane wiadra⁵) powodowały, że akcje ratownicze były nieumiejętnie i źle zorganizowane. Poprawę przyniosły przepisy wydane przez namiestnika królewskiego w Radzie Stanu gen. Józefa Zajączka na wniosek Komisji Spraw Wewnętrznych i Policji z 1819 roku dotyczące „Zaprowadzenia narzędzi do gaszenia pożaru po miastach”⁶. Na ich mocy każde z miast powinno powołać kominarza celem sprawdzania stanu czystości i stanu kominów⁷ oraz komisarza obwodowego, którego rola polegała na pilnowaniu stanu czystości i użyteczności sprzętu pożarniczego. Przepisy nakładały też obowiązki zaopatrzenia w sprzęt pożarniczy miasta. Narzędzia, tj.: sikawka wężowa, stągwie, węborki, bosaki, kubły skórzane, miały być zakupione przez władze, a w miastach prywatnych w połowie finansowane przez właścicieli domów lub tych, którzy mieli prawo propinacji. Należało je zakupić nie później niż w ciągu trzech lat oraz zagospodarować teren, na którym miał powstać skład dla owego sprzętu⁸. Według spisu

² I. Gieysztorowa, A. Zahorski, J. Łukasiewicz, *Cztery wieki Mazowsza. Szkice z dziejów 1526–1914*, Warszawa 1968, s. 61.

³ Z. Niedziałkowska, *Ostrołęka – dzieje miasta*, wyd. III, Warszawa 1979, s. 74.

⁴ Pożar z roku 1817 miał duże znaczenie dla miasta, gdyż spłonął wtedy ratusz, a wraz z nim akta miejskie i przywileje.

⁵ *75 lat walki z pożarami*, Jednodniówka na dzień 75 rocznicy istnienia OSP w Ostrołęce, Ostrołęka 1957, s. 14.

⁶ *Dziennik Praw Królestwa Polskiego* 1819, t. VI, s. 335–341.

⁷ Funkcja ta podległa była bezpośrednio burmistrzowi, kominarz zobowiązany był składać mu ustne relacje i informować, które kominy wymagają remontu.

⁸ Były to tzw. sopy ogniowe; w Ostrołęce mieściła się ona przy ulicy Ostrowskiej (obecnie B. Głowackiego).

statystycznego z roku 1826 sprzęt pożarniczy ostrołęczan składał się z: 4 stągwi, 14 wiader, 94 wężorków, 153 bosaków⁹, a już w 1861 roku było to: 8 beczek, 8 stągwi, 2 sikawki wężowe kameralne, 175 bosaków, 178 drabin, 177 sikawek ręcznych w dobrym stanie¹⁰. Mieszkańcy płacili również składkę ogniową, która wynosiła 1949 złotych i 14 groszy.

Požary wybuchały gwałtownie szczególnie w porze letniej, stąd też inicjatywa ubezpieczania się ludności w Towarzystwach Ogniowych. W 1828 roku ostrołęczanie ubezpieczeni byli na 513,950 zł. Ze względu na częste pożogi 8 marca 1835 roku do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych Duchowych i Oświecenia Publicznego została skierowana prośba o zakup dwóch sikawek wężowych dla miasta Ostrołęki¹¹.

Powstanie Straży Ogniowej

W latach osiemdziesiątych XIX wieku Ostrołęka była miastem powiatowym, wchodzącym w skład Królestwa Polskiego, należącym do guberni łomżyńskiej. Liczyła 473 domy¹² i 7965 mieszkańców.

Mieszkańcy zdawali sobie sprawę, jakie mogą być konsekwencje wybuchu pożaru dla miasta, lecz ich codzienne obowiązki nie pozwalały w pełni wykonywać powinności związanych z ochroną przeciwpożarową. Dlatego też zaczęto czynić starania o to, by w Ostrołęce powstała Straż Ogniowa, której misją miała być ochrona ostrołęczan przed klęską pożarów (jakie w owym czasie nawiedziły okoliczne wsie). Warunki do powołania jakiegokolwiek instytucji w tym okresie były sprzyjające, gdyż generałem-gubernatorem został Piotr Pawłowicz Albieński, człowiek o liberalnym stosunku do nowych inicjatyw. Ostrołęczanie, w tym: Stanisław Lechmański – kasjer magistratu, Stanisław Bzowski – lekarz weterynarii, Marceli Spiechowski – mistrz kominiarski oraz Władysław Czerwonko – mistrz dekarSKI, z Tomaszem Wołowskim, taksatorem Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych od ognia, kierownikiem teatru amatorskiego, działaczem społecznym i patriotą na czele, skierowali prośbę do władz carskich o powołanie jednostki Ochotniczej Straży Ogniowej w Ostrołęce.

Podstawą prawną do działalności organizacji była ustawa podpisana przez generała-gubernatora warszawskiego za zgodą Ministra Spraw Wewnętrznych, zatwierdzona 2 października 1880 roku¹³. Uroczyste zaś otwarcie nastąpiło

⁹ Z. Niedziałkowska, op. cit., s. 156.

¹⁰ *75 lat walki z pożarami...*, op. cit., s. 27.

¹¹ Archiwum Akt Dawnych (AGAD), Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych (KRSW), sygn. 51, k. 159. Analizując w późniejszych latach sprzęt przeciwpożarowy miasta, wnioskować można, że prośba ta została spełniona.

¹² Budynki były drewniane, kryte strzechą. Tylko 25% budynków było murowanych.

¹³ Rocznik „Strażak” za rok 1882, s. 51.

29 maja 1881 roku¹⁴. O godzinie 10.00 odbyła się msza w kościele poklasztor-
nym, podczas której miejscowy dziekan nawoływał do solidarności między stra-
żakami bez względu na wyznanie. W prasie lokalnej pisano: „(...) Jakże radośnie
było patrzeć na 130 chrześcijan i 30 starozakonnych dobrowolnie sposobiących
się przez miłość bliźniego do obrony nieszczęśliwych (...)”¹⁵.

Początkowo podstawą działalności były wpływy z teatru amatorskiego, który
działał już od 1871 r., oraz składki członków honorowych. W sumie za rok 1882
zebrano 1140 rs. i 56 kop, z czego rozdysponowano 1124 rs. i 75 ½ kop. Z tego
względem zarząd wystosował prośbę do władz miejskich o 1595 rb. na zakup
sprzętu oraz 200 rs. rocznie na jego utrzymanie.

Statut Ochotniczej Straży Ogniowej oparty początkowo był na statucie nor-
malnym (wzorcowym) zatwierdzonym dla towarzystw ogniowych w Królestwie
Polskim przez Pawła Kutrzebę – warszawskiego generała-gubernatora. Określone
zostały w nim cele i zadania dla straży, tj.: zasady przyjmowania członków, wyso-
kość składek, obowiązek organizowania raz w roku zebrań sprawozdawczo-wy-
borczych, określenie sposobu powiadamiania o zagrożeniu, reguły organizacji
zbiórek szkoleniowych. Statut ten wprowadził też podział na członków honoro-
wych (ich rola polegała na wspieraniu materialnym strażaków) oraz czynnych,
czyli biorących udział w akcjach¹⁶.

Wskutek zaistniałej sytuacji społeczno-politycznej straże brały czynny udział
w inicjatywach życia społecznego (organizacja potańcówek, wycieczek, koncer-
tów). Na uwagę zasługuje też fakt, iż skupiały tylko mieszkańców danej miej-
scowości, z czego nasuwa się wniosek, że były to polskie, legalne organizacje na
terenach zaborów. Duży wpływ na to miały założenia programowe, które czyniły
ze straży organizację pożytku publicznego.

Pierwszy zarząd przedstawiał się następująco: Tomasz Wołowski – prezes oraz
naczelnik, Stanisław Lechmański, Marcei Spiechowski, Władysław Czerwonko,
Stanisław Bzowski – jako członkowie zarządu. Zadaniem zarządu było: groma-
dzenie środków na zdobywanie sprzętu pożarniczego, organizowanie życia oświa-
towo-kulturalnego, reprezentowanie straży na zewnątrz, a także obrona interesów
straży i jej członków¹⁷. Ponadto realizowano podstawowe założenia organizacji,
czyli walkę z zagrożeniem kłeskami żywiołowymi.

Po prawnym zatwierdzeniu organizacji i uregulowaniu wszelkich formalnych
wymogów straż szybko przystąpiła do działań mających na celu przede wszyst-

¹⁴ Por. W. Piławski, *Chronologia powstawania Ochotniczych Straży Pożarnych na ziemiach polskich w latach 1845–1890*, Warszawa 1998, s. 19.

¹⁵ „Gazeta Świąteczna” nr 24, s. 4–5.

¹⁶ T. Olejnik, *Materiały źródłowe do dziejów stowarzyszeń Ochotniczych Straży Ogniowych w Królestwie Polskim zawarte w wydawnictwach Carsko-Rosyjskiego Towarzystwa Pożarniczego – Pożarny Kalendar*, cz. I, Mysłowice 1990, s. 30.

¹⁷ A. Hyjek, *Rys historyczny OSP w Ostrołęce opracowany z okazji uroczystych obchodów 120-lecia*, Ostrołęka 2001, s. 6.

kim: zbiórkę funduszy na budowę remizy strażackiej oraz bojowe wyposażenie jednostki. Z pomocą ochotnikom przyszedł magistrat miasta (uznanie należy się tu prezesowi Wołowskiemu, który będąc urzędnikiem państwowym, wykorzystywał swoją pozycję, by pozyskać środki dla jednostki), liczne zbiórki i kwesty oraz wsparcie finansowe Marcelego Spiechowskiego.

Dobrą passę dla OSP przerwało w 1883 roku objęcie przez Josifa Władimirowicza Hurkę (Gurkę)¹⁸ stanowiska generała-gubernatora warszawskiego. Opracował on własne rozporządzenia dla działalności straży pod tytułem „Ustawa normalna straży ogniowych w Królestwie Polskim z dn. 12 grudnia 1898 roku”¹⁹. Mowa była w niej między innymi o sporządzaniu wszelkich protokołów, list oraz dokumentów urzędowych w języku rosyjskim²⁰, zaostorzono wymagania względem ubiegających się o przyjęcie (musieli oni między innymi posiadać specjalne świadectwo policyjne o swej prawomyślności), członkom straży zaś nie pozwolono na noszenie mundurów poza uczestnictwem w święcie lub akcji. Poza tym ustawa wprowadzała nowy podział na: członków honorowych, rzeczywistych, ofiarodawców, ochotników. Podniosła wiek uczestniczących w akcjach do 21 lat oraz zaostrzyła nadzór władz państwowych nad organizacją. Jedynym rzeczywistym plusem tej ustawy było umożliwienie formułowania straży już nie tylko w miastach, ale także wsiach.

W 1894 roku Ostrołęcka Straż Ogniowa została przyjęta do Cesarsko-Rosyjskiego Towarzystwa Pożarniczego i rozpoczęła budowę strażnicy. Środków wystarczyło na wybudowanie drewnianej remizy z salą widowiskową. Był to wtedy jeden z największych lokali w mieście, dzięki czemu straż dodatkowo mogła zarabiać na urządzeniu imprez kulturalnych i potańcówek.

W okresie tym wśród strażaków zaczął się na nowo szerzyć ruch niepodległościowy. W remizie przechowywana była tajna korespondencja. Z pomocy strażaków korzystali również lewicowi działacze, chociażby ślusarz-kowal Bolesław Rytter²¹. Ponadto w ruch niepodległościowy zaangażowani byli bezpośrednio sami strażacy, Franciszek Późniewski – trębacz oraz Stefan Kaczyński, taksator Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych od Ognia.

¹⁸ Zaciekle zwolennik rusyfikacji. Wyrugował język polski ze szkół i urzędów, zaostrzył cenzurę. Więcej na ten temat zob. Ł. Chimiak, *Gubernatorzy rosyjscy w Królestwie Polskim 1863–1915. Szkic do portretu zbiorowego*, Wrocław 1999.

¹⁹ Tekst owej ustawy drukowany był między innymi w: „Echach Płockich i Łomżyńskich” 1899, nr 1, s. 1.

²⁰ Język ten obowiązywał na zebraniach straży, na których musiał być obecny przedstawiciel władzy (jeśli zechciałby przemówić członek niewładający językiem rosyjskim, wtedy tylko burmistrz mógł udzielić prawa głosu).

²¹ Do B. Ryttera przywożona była prasa konspiracyjna taka jak: „Przedświt” (pismo PPS) czy „Polak” (pismo Narodowej Demokracji dla wsi); rozwożono je dzięki temu, iż zgłaszano się do niego, aby podkuć konie, a wyjeżdżano z prasą. Cyt. za: Z. Niedziałkowska, op. cit., s. 195. Straż ostrołęcka brała również udział w manifestacjach ogólnopatriotycznych, domagając się języka polskiego w szkołach i urzędach. Mowa tu głównie o wydarzeniach roku 1905 (przyp. autora cyt. za: J.R. Szaflik, *Dzieje Ochotniczych Straży Pożarnych w Polsce*, Warszawa 2005, s. 165).

Na mocy Ustawy normalnej dla straży ogniowych w Królestwie Polskim raz na trzy lata należało dokonywać wyboru zarządu, komisji rewizyjnej oraz gospodarza, a co dwa lata naczelnika i jego pomocnika. Decyzją gubernatora łomżyńskiego z 1898 roku zatwierdzony został też nowy zarząd Ochotniczej Straży Ogniowej w składzie: Władysław Chojnowski – naczelnik, Franciszek Malinowski – pełnomocnik naczelnika, oraz Antoni Nowicki, Władysław Kossakowski, Stanisław Lechmański, Julian Nieznamow, Hieronim Plewiński, Józef Rychter – członkowie²².

Rok 1899 przyniósł Straży Ogniowej liczne powody do radości i świętowania. Przełom lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych okazał się bardzo dobrym czasem dla Ostrołęckiej Straży Ogniowej – liczba członków dochodziła wtedy do 200 osób. Utworzona została kasa pomocy dla niezamożnych strażaków oraz poszkodowanych w akcji. Ważnym wydarzeniem było otrzymanie zgody gubernatora na utworzenie przy Straży Ogniowej orkiestry strażackiej²³. Próby stworzenia zespołu muzycznego podjął się Franciszek Malinowski, pomocnik naczelnika. On też został pierwszym kapelmistrzem. Służbę tę pełnił społecznie. Przesłuchanie dla adeptów sztuki zwołano 15 stycznia 1899 roku. W numerze 6 „Ech Płockich i Łomżyńskich” czytamy: „Uznając wytrwałość p. Malinowskiego z całą pewnością powiedzieć sobie możemy, że nareszcie będziemy mieli w Ostrołęce stałą orkiestrę”. Rada straży zakupiła instrumenty muzyczne na kwotę 28 rubli. Kapelmistrz miał zastępcę, kapelmistrza orkiestry Pułku Niżgorodzkiego, który pobierał z kasy wynagrodzenie w wysokości 5 rubli, był on tym samym nauczycielem. Liczyła 24 członków, z czego tylko 4 muzyków miało wcześniej kontakt z nutami.

W sprawozdaniach dla gubernatora łomżyńskiego za rok 1899 czytamy: „Drużyna pożarnicza w mieście powiatowym Ostrołęka założona w 1881 roku. Liczba członków 248. Wśród nich: stałych 26, ochotników 120 i ofiarodawców 102. Suma wpływu 232 rubli 50 kopiejek. Liczba pomp 5”²⁴.

Ponadto 27 lipca tego roku w uznaniu zasług prezes Głównego Zarządu Carskiego Towarzystwa Ogniowego ksiądz Gieorgij Lwow odznaczył srebrnymi medalami św. Stanisława za długoletnią, nieskazitelną służbę następujących strażaków: Antoniego Berga, Władysława Czerwonko, Wincentego Radzikowskiego, Marcelego Spiechowskiego i Franciszka Stachelskiego²⁵. W 1899 roku tabor narzędzi ogniowych został powiększony o 12 nowych beczek, na których sprawienie magistrat miejscowy przeznaczył sumę rb. 400²⁶. W 1901²⁷ roku miasto przegna-

²² „Echa Płockie i Łomżyńskie” 1898, nr 17, s. 3.

²³ Wynika z tego, iż orkiestra jest o 36 lat starsza, niż powszechnie uważano. Do momentu owej publikacji za datę powstania przyjmowano rok 1935.

²⁴ Archiwum Państwowe w Białymstoku: *Rząd Gubernialny Łomżyński (1867–1918) – Wydział Administracyjny, Referat I*.

²⁵ „Echa Płockie i Łomżyńskie” 1899, nr 62, s. 3.

²⁶ „Echa Płockie i Łomżyńskie” 1898, nr 17, s. 2.

²⁷ Obzor Łomżyńskiej Guberni (OŁG) za rok 1901.

czyło dla jednostki 57 rubli i 6 kopiejek, od towarzystwa ubezpieczeń 661 rubli i 80 kopiejek, z prywatnych datków zebrano 50 rubli, składki członkowskie zaś przyniosły dochód rządu 1036 rubli i 80 kopiejek. Natomiast w 1902²⁸ roku na zakup sprzętu pożarniczego od miasta straż otrzymała 57 rubli i 6 kopiejek. Ze składek członkowskich, pożyczek i innych dochodów otrzymano 366 kopiejek.

W pierwszych latach XX wieku straż cieszyła się dużym uznaniem społeczeństwa. Nie uchroniło to jednak od konfliktów wewnątrz organizacji. Zgłaszano skargi na nowy zarząd, pojawiały się też głosy o nieprawidłowościach w przeprowadzaniu wyborów do władz straży. Słabą stroną strażaków okazała się również mobilizacja do działań bojowych. W ramach Straży Ogniowej działała sekcja operacyjna pod kierownictwem Rady Sztabu z naczelnikiem na czele. W jej skład wchodziło pięć oddziałów: toporników, wodny, sikawkowy, porządkowy, trębaczy (spośród trębaczy wyróżniali się: Władysław Kacprzyński, Tadeusz Lenkiewicz, Jan Dobrowolski, Franciszek Późniewski, Jan Klimut, Wałkucki). Poszczególne oddziały rozróżnić można było po kolorach kołnierzyków oraz naramienników. Mundur składał się z bluzy z płótna żaglowego, skórzanego czarnego pasa, długich butów oraz czapki rodzaju kepi z napisem O.S.O. Naczelnik, jego pomocnik i cyrkułowi w miejsce kepi nosili kaski²⁹. Warto dodać, że zakupione one zostały na koszt samych strażaków. Skład liczbowy poszczególnych oddziałów z roku 1902 przedstawiał się następująco: topornicy – 25, sikawkowi – 46, wodziarze – 32, ochrona – 17³⁰. Na wyposażenie operacyjne składały się: trzy sikawki, pompa do napełniania wody w beczkach, beczki, toporki, wiadra, drabiny, bosaki, szpadle, nosze, haki, łomy, szpadle, latarki ręczne i na drążkach oraz wóz do przewożenia narzędzi na miejsce pożaru. Sprzęt transportowano wozami konnymi, które mieszkańcy mieli obowiązek dostarczać w razie alarmu.

Pod względem ogniowo-administracyjnym miasto podzielone było na cyrkuły³¹. Mianowany w każdym z nich nadzorca miał obowiązek kontroli, czy dostarczane były narzędzia i środki ratunkowe, których kontrolę mu powierzono. Pobierał też składki od członków honorowych³². Domy naczelników oraz ich zastępców były oznakowane.

Na strażaków napływały skargi od samych pogorzalców. Korespondent „Echa Płockich i Łomżyńskich” z kolei pisał: „musimy zaznaczyć i podnieść sprawność naszej straży ogniowej ochotniczej, której jedynie zawdzięczać należy ograniczenie ognia i uratowanie tym sposobem miasta od wielkiej klęski”³³. Według statystyk w latach 1892–1902 strażacy uczestniczyli w gaszeniu 42 pożarów.

²⁸ OŁG za rok 1902.

²⁹ J.R. Szafflik, op. cit., s. 145.

³⁰ T. Olejnik, op. cit., s. 126.

³¹ Cyrkuł (z niemieckiego *Kreis* – okręg) to nazwa jednostki podziału administracyjnego kraju (odpowiednik powiatu) lub miasta (odpowiednik dzielnicy) skupiającej ok. 500 obywateli.

³² APB Oddział w Łomży, *Ochotnicza Straż Ogniowa w Łomży* sygn. 1, k. 4.

³³ „Echa Płockie i Łomżyńskie” 1901, nr 2, s. 2, por. T. Olejnik, op. cit., s. 136.

Pojawiały się też skargi pod adresem orkiestry. Zarzucano muzykom sporadyczne koncerty, wypominano koszty, jakie wydano na jej powstanie, brak zainteresowania kapelmistrza (pochłoniętego rzekomo innymi działaniami). W rzeczywistości w 1900 roku dyrekcję orkiestry objął bezinteresownie kapelmistrz Pułku Niżgorodzkiego³⁴. Postępy widoczne były już po kilku próbach. 10 listopada orkiestra dała koncert, któremu przysłuchiwało się kilkadziesiąt osób³⁵.

Straż ogniowa w tym czasie zakupiła nowy sprzęt, miała szopę ogniową³⁶ i rozpoczęła starania, by wzorem innych jednostek nabyć sztandar. Pieniądze pochodziły ze składek, koncertów orkiestry, urządzanych potańcówek. Wreszcie ok. roku 1906 udało się sztandar zakupić. Okazją do jego zakupu były obchody 25-lecia istnienia jednostki.

W 1909 roku nastąpiły również zmiany na stanowisku prezesa. Odszedł Tomasz Wołowski, a jego miejsce zajął Burszewicz. Zaraz po nim prezesem został S. Wilkowski, inspektor Powszechnego Towarzystwa Ubezpieczeń Wzajemnych od Ognia, a następnie Stanisław R. Bzowski, który pełnił tę funkcję do 1914 roku.

Żydowska Straż Ogniowa³⁷

W czasach carskiej niewoli niechęć do społeczeństwa żydowskiego znacznie wzrosła, a jednym ze sposobów walki ze ową społecznością były celowe podpalenia domów i warsztatów pracy.

Latem 1914³⁸ roku na ulicy Ostrowskiej wybuchł pożar. Ogień zniszczył doszczętnie dobytek wielu rodzin. Widmo ponownych pożarów wymusiło na mieszkańców dzielnicy żydowskiej wyznaczenie nocnych patroli³⁹. Ponadto miejscowi działacze społeczni wydali rozporządzenie, aby każdy dom wyposażony był w dużą beczkę z wodą, wiadro, topór i bosak.

Mimo że w Ostrołęce istniała Straż Ogniowa, zainteresowanie nią środowisk żydowskich na początku było duże, jednak spadło ze względu na sytuację polityczną i fakt, iż Żydzi uważali, „że jest to zajęcie dobre dla gojów”⁴⁰. Po pożarze w 1914 roku działacze żydostwa ostrołęckiego rozpoczęli rozmowy z władzami straży w celu umożliwienia wstępowania w jej szeregi Żydom, co jednocześnie zapewniałoby im skuteczniejszą walkę z pożarami. Po odmownej odpowiedzi przedstawiciele gminy żydowskiej udali się zatem z petycją do gubernatora w Łomży,

³⁴ Był on dotychczas zastępcą F. Malinowskiego.

³⁵ „Echa Płockie i Łomżyńskie” 1900, nr 92, s. 3.

³⁶ T. Olejnik, op. cit., s. 297.

³⁷ Na podstawie wspomnień Awiezera Drori, *Straż Ogniowa* [w:] *Księga Żydów Ostrołęckich*, Ostrołęka–Tel Awiw 2002, s. 101.

³⁸ „Strażak” 1914, nr 14, s. 14.

³⁹ Nocne patrole pełnili młodzi mężczyźni, uzbrojeni w grube kije.

⁴⁰ Goj (hebr. innowierca) – pejoratywnie: nie-Żyd, „obcy”; najczęściej określenia tego używano wobec chrześcijan.

który przychylił się do prośby. Pierwsi zapisali się autorzy owego przedsięwzięcia: Jecheskiel Kupferminc i Henoch Flakser. Tym samym dali oni przykład innym Żydom, iż mundur wojskowy nie jest żadną ujmą, wręcz przeciwnie – powodem do dumy. Sprzęt potrzebny do pracy i mundury zostały zakupione ze środków gminy żydowskiej. Strażacy żydowscy wyróżniali się w zadaniach sprawnościowych.

Obecność Straży Ogniowej przyczyniła się do znacznej poprawy bezpieczeństwa w mieście. Była też niewątpliwie jego wizytówką. Ostrołęcka strażnica tętniła życiem dzięki pełnemu zaangażowaniu i wysiłkowi jej przedstawicieli.

Prezentowany artykuł nie wyczerpuje wprawdzie całości tytułowej problematyki, ale przedstawia dość liczne wydarzenia zarówno dotyczące pożarów i ochrony przeciwpożarowej w Ostrołęce do momentu powstania straży (1881 r.), jak i pierwszy okres jej działalności, tzn. do wybuchu I wojny światowej. Ze względu na brak opracowań tej tematyki opiera się głównie na dokumentach archiwalnych i ówczesnej prasie.

Artykuł niniejszy dedykowany jest tym, którzy tworzyli, tworzą i będą tworzyć Ostrołęcką Straż Ogniową, aby nigdy nie utracili swoich ideałów.

BIBLIOGRAFIA

I. Źródła archiwalne:

Archiwum Główne Akt Dawnych

Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych

Archiwum Państwowe w Białymstoku

Rząd Gubernialny Łomżyński (1867–1918). Wydział Administracyjny, Referat I.

Archiwum Państwowe w Białymstoku oddział w Łomży

Ochotnicza Straż Ogniowa w Łomży

II. Źródła drukowane:

Dziennik Praw Królestwa Polskiego 1819, t. VI.

Obzory Łomżyńskiej Gubernii za lata: 1876–1881–1885; 1887–1897; 1907.

Rocznik *Strażak* za rok 1882, 1883.

III. Czasopisma:

„Echa Płockie i Łomżyńskie” 1898–1899, 1907.

„Gazeta Strażacka” 1939.

„Gazeta Świąteczna” 1881.

„Strażak” 1901, 1905, 1914.

„Ziemia Łomżyńska” 2000.

„Zeszyty Naukowe” nr XVIII, Ostrołęka 2004.

IV. Opracowania i literatura ogólna:

Chimiak Ł. 1999. *Gubernatorzy rosyjscy w Królestwie Polskim 1863–1915. Szkic do portretu zbiorowego*, Wrocław.

- Gieysztorowa I., Zahorski A., Łukasiewicz J. 1968.** *Cztery wieki Mazowsza. Szkice z dziejów 1526–1914*, Warszawa.
- Gieysztorowa I., Żaboklicka A. (red.) 1968.** *Lustracja województwa mazowieckiego 1565*, cz. II, Warszawa.
- Hyjek A. 2001.** *Rys historyczny OSP w Ostrołęce opracowany z okazji uroczystych obchodów 120-lecia*, Ostrołęka.
- Kuta S. 1956.**, *OSP w Polsce Ludowej*, Warszawa.
- Niedzialkowska Z. 1979.**, *Ostrołęka – dzieje miasta*, wyd. III popr., Warszawa.
- Olejnik T. 1996.** *Towarzystwa Ochotniczych Straży Ogniowych w Królestwie Polskim*, Warszawa.
- Pilawski W. 1998.** *Chronologia powstawania Ochotniczych Straży Pożarnych na ziemiach polskich w latach 1845–1890*, Warszawa.
- Szaflik J.R. 2005.** *Dzieje ochotniczych Straży Pożarnych w Polsce*, Warszawa.
- Walawender A. 1935.** *Kronika klęsk elementarnych w Polsce i krajach sąsiednich w latach 1450–1586*, t. II: *Zniszczenia wojenne i pożary*, Lwów.
- Księga Żydów Ostrołęckich*, Ostrołęka–Tel Awiw 2002.
- 75 lat walki z pożarami. Jednodniówka na dzień 75 rocznicy istnienia OSP w Ostrołęce*, Ostrołęka 1957.

STRESZCZENIE

W 2009 roku Ochotnicza Straż Pożarna w Ostrołęce świętować będzie 128-lecie powstania. Organizacja ta stanowi najstarsze stowarzyszenie społeczne w Ostrołęce. Artykuł ten jest próbą przedstawienia historii drużyny, jej założycieli oraz pierwszych lat działalności od momentu powstania aż do wybuchu I wojny światowej. Omówiono też początkowe problemy orkiestry OSP Ostrołęka i zaprezentowano trudności w zgromadzeniu sprzętu pożarniczego oraz związane ze stosunkami polsko-żydowskimi w straży pożarnej na przełomie XIX i XX wieku.

SŁOWA KLUCZOWE: pożar, drużyna pożarnicza, Ochotnicza Straż Pożarna, OSP

SUMMARY

In 2009 Ochotnicza Straż Pożarna in Ostrołęka is going to celebrate the 128th anniversary of existence. The organization works in the city and is the oldest social organization in Ostrołęka. This article is an attempt to show the history of the fire team and its founders. It will also describe the organization's activity from the moment of its establishment until the outbreak of First World War. The article also touches the initial problems of orchestra OSP in Ostrołęka. The author also presents the difficulties with collecting the fire brigade equipment and Polish-Jewish relations at the turn of the 19th and 20th centuries.

KEYWORDS: fire, fire brigade, Voluntary Fire Brigade, VFB